

DOI 10.36074/grail-of-science.19.11.2021.082

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Котелянець Наталка Валеріївна

доктор пед. наук, професор,

професор кафедри методик дошкільної та початкової освіти

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Анотація. У статті розкрито різні підходи до розуміння сутності поняття «конструювання» та відображено основні тлумачення цього терміну у наукових дослідженнях. Описано види, особливості та значення конструювання для розвитку дітей старшого дошкільного віку. На основі проведеного дослідження теоретично обґрунтовано й на практиці перевірено ефективність педагогічних умов формування конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: конструктивна діяльність, педагогічні умови, діти старшого дошкільного віку, розвиток, конструювання.

Розвиток сучасної дитини як особистості передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів реалізувати свої власні потреби та інтереси.

У дошкільному віці розвиваються різні види продуктивної діяльності дітей, і звичайно конструювання, оскільки цей вид дитячої діяльності спрямований на отримання певного продукту. Здібність до конструктивної діяльності є базовою якістю особистості, її ядром, центральною характеристикою. Найбільш сприятливим періодом для цього науковці вважають старший дошкільний вік, адже у цей час спонтанна й часто репродуктивна діяльність дитини поєднується зі швидко зростаючим інтелектом, абстрактним мисленням, логічністю.

Важливість проблеми організації конструктивної діяльності засвідчують нормативні документи, якими керуються сучасні заклади освіти. Зокрема, у законі «Про освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, указі Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» визначено визначальну роль конструктивної діяльності у формуванні особистості дитини, розвитку її творчих здібностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми організації конструктивної діяльності особистості дає змогу зазначити, що Л. Артемова, Д. Богоявленська, О. Матюшкін, М. Поддяков, О. Проскура, К. Щербакова, Г. Щукіна підкреслюють їх виняткову роль у розвитку особистості.

Вітчизняними ученими (Д. Богоявленська, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Я. Шубінський) та зарубіжними фахівцями (Ф. Баррон, А. Біне, Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Томсон) описано різні аспекти проблеми здібностей особистості до конструктивної діяльності.

Термін «конструювання» походить від латинського слова «construere», що означає створення моделі, побудова, приведення в певний порядок і взаємовідношення різних окремих предметів, частин, елементів.

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що вчені характеризують основну категорію нашого дослідження по-різному. В. Нечаєва [9] оперує поняттям «конструювання», що передбачає створення проєктів з деталей будівельного матеріалу, виготовлення іграшок і поробок з паперу, картону, дерева, інших матеріалів та конструкторів. Діти виготовляють перші конструкції під час предметної діяльності в результаті практичних дій з кубиками, пірамідками.

Л. Парамонова [11] вважає, що конструктивна діяльність належить до практичної, спрямованої на реалізацію попередньо запланованого задуму – реального продукту, який відповідає своєму реальному призначенню.

А. Давидчук у своєму дослідженні характеризує конструктивну діяльність як складне новоутворення, синтез ігрових і навчально-пізнавальних дій, у результаті яких виготовлено новий продукт [5].

Е. Гур'янова тлумачить конструктиву діяльність як вид продуктивного мислення, результатом якого є створення суб'єктом нового оригінального продукту, оволодіння новими способами роботи [4].

У педагогічній науці конструювання вважають засобом інтелектуального розвитку дитини. Водночас, на практиці цей вид діяльності використовується для розв'язання практичних завдань та забезпечення естетичного виховання дітей [7].

В. Горбатих вважає конструювання в дошкільному віці одним з основних видів діяльності, оскільки дитина уміло керована в процесі конструктивної діяльності, усебічно розвивається, формує універсальні вміння й навички, які забезпечують успішність будь-якої іншої діяльності, зокрема трудової та навчальної [3].

Ф. Фребель одним з перших розробив ігри-поробки, у яких використано різні матеріали (папір, скіпа, горох тощо), наголошуючи на тому, що дітям для гри потрібен «найпростіший гральний матеріал, з якого б дитина сама могла створювати різні форми предметів. Такий спосіб гри надзвичайно збуджує й розвиває винахідливість та творчу силу дитини» [18].

Конструктивна діяльність передбачає розв'язання певних конструктивно-технічних завдань, що вимагає організації установа взаємного розташування елементів і частин цілого за конкретною логікою відповідності конструкції реальному предмету й функціональному призначенню (В. Євдокимов) [30]. Дорослий формує в дитини уміння наділяти конструкції змістом та спонукає до ігрової діяльності з моделлю, конструкцією. У старшому дошкільному віці розвивають два види конструктивної діяльності: зображення й будівництво для гри (А. Давидчук) [5]. Захоплення дитини самим процесом конструювання засвідчує, що конструктивну діяльність наближено до

образотворчої. Мотивом конструктивної діяльності є гра, а метою – створення практичної будівлі, які демонструють схильність такої діяльності до технічної творчості.

Аналітико-синтетична діяльність є підґрунтям конструктивної творчої діяльності, що передбачає дослідження предметів, забезпечує визначення способів конструювання. Здійснювати аналіз зразка й вибирати способи його побудови дитині допомагає спеціально організована педагогом пізнавальна діяльність, яка охоплює обстеження зразка, планування ходу конструювання, створення задуму під керівництвом дорослого. Основною ознакою конструювання дітей старшого дошкільного віку є відтворення й перетворення (комбінування) просторових уявлень (образів). Особливо важливим є розвиток просторової уяви (Б. Ребус) й образного мислення (М. Поддьяков, І. Якиманська) [12-17; 20;21].

Сама конструктивна діяльність, як зазначав О. Венгер [2], залучає дітей та вихователів до роботи з активною самостійною побудовою наочних моделей предметного довкілля. Дошкільники у процесі конструювання вчать розуміти ознаки предметів дійсності. Конструювання є тим видом діяльності дітей дошкільного віку, який спрямовано на формування дій наочного просторового моделювання. Важливим у такій діяльності є зв'язок з художньою та конструктивно-технічною діяльністю дорослих.

Конструювання передбачає створення конструкцій з окремих частин, деталей. Виконання його розвиває технічні здібності, сприяє розвитку винахідницьких умінь та якостей характеру людини.

Ф. Бунятова важливою ознакою конструктивної діяльності вважає її продуктивність, яка виявляється у створенні конструкцій з різних елементів з використанням різних способів з'єднання й взаємне розташування частин цілого. Конструктивна діяльність процесуально передбачає розв'язання мислинневих завдань: постановка мети, планування послідовності виконання дій, формування простих умовисновків, контроль за виконанням простих дій (операцій щодо забезпечення міцності й стійкості конструкції), аналіз отриманого результату, оцінка результатів конструювання [1].

В організації конструктивної діяльності важливу роль відіграє попередній досвід дитини: уявлення про модель, отримані попередньо навички, знання, уміння оперувати елементами конструкції, рівень розвитку мислення, психомоторики. Конструктивна діяльність дитини дошкільного віку на думку О. Лурії є однією з форм предметно-діяльнісного мислення [8].

Серед особливостей конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку називають такі: засвоєння способів аналізу предметів і створення конструкцій; пізнання конструктивних властивостей деталей, матеріалів; розширення сфери творчих виявів. Відтворення й перетворення (комбінування) просторових уявлень (образів) є ознакою конструювання дітей старшого дошкільного віку.

Для розвитку дитячого конструювання як діяльності, під час якої розвивається також сама дитина, дослідники запропонували різні форми організації навчання конструювання: за зразком, за моделлю, за конкретними

умовами, за простими кресленнями й наочними схемами, за задумом, за конкретною темою, каркасне.

Під час конструювання в дошкільників розвивається вміння планувати свою роботу, керуватися розробленим планом, досягати результату. Окрім того, розвивається мовлення, яке спрямовує та регулює діяльність. Діти вчаться послідовно розповідати про хід роботи, формулювати думки, їхнє мовлення збагачується новими термінами й поняттями.

У проведеному дослідженні ми теоретично обґрунтували й на практиці перевірили ефективність педагогічних умов формуванням конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку:

1. Психологічними основами розвитку здібностей до конструювання є добре розвинені пізнавальні процеси, а саме: сприйняття (сформованість цілісного сприйняття), мислення (образне та основи схематичного мислення); уява (високий рівень розвитку креативності).

Сприйняття формується протягом усього дошкільного віку, у різній діяльності дитини, будь це гра, ліплення, малювання або конструювання. У всіх цих видах діяльності дитина намагається змодельовати те, що викликає в неї інтерес. Сприйняття – процес активний. Керуючись спочатку тільки зовнішніми впливами, діяльність людини поступово починає регулюватись образами.

Наочно-образне мислення у старшому дошкільному віці є основою розвитку всіх розумових операцій. У психології виділяється кілька форм мислення, але для дошкільного віку характерний розвиток таких форм мислення як: наочно-дійове, наочно-образне та теоретичне мислення. Перш ніж виконати дію, дитина уявляє кінцевий результат. Саме поняття «образ» означає відображення в людській свідомості предметів та явищ реального світу, формування уявного образу.

Ще одним найважливішим психічним процесом у розвитку людини є уява. Якщо за допомогою сприйняття та мислення людина дізнається про властивості, зв'язки та відносини речей, явищ, що існують реально, то в уяві відбивається й те, що було, але свідком чого людина не могла бути, й те, що є, але недоступне з будь-яких причин, й те, чого немає, але що можливо. В уяві знаходить відображення й те, що ніколи не станеться, ніколи не збудиться.

Саме у цьому віці відбувається активація уяви: спочатку репродуктивної, що відтворює (дозволяє уявляти казкові образи), а потім творчої (що забезпечує можливість створення нового образу).

Для реалізації першої умови розроблена система занять з формування конструктивної діяльності у процесі конструювання з паперу, природного та покидькового матеріалів.

Основна ідея такої системи – поєднати ідеї та фантазії дітей у цілісну композицію, використовувати ідеї та раніше набуті вміння. Основною умовою проведення даного експерименту було те, що виконуючи роботу самостійно, дитина доповнює свій виріб ідеями та втілює їх спираючись на свої вміння, навички та фантазію.

2. Підбір системи дидактичних ігор та завдань, спрямованих на розвиток здібностей до конструювання дітей старшого дошкільного віку.

На важливості гри в особистісному розвитку дошкільника наголошували психологи (О. Запорожець, О. Леонтьєв, Д. Ельконін) і педагоги (С. Ніколаєва, П. Саморукова, А. Усова тощо). Гра є насиченою емоційною діяльністю, тому здатна активізувати мислення дитини.

Конструювання успішно реалізується в різних видах дитячої діяльності: в освітній діяльності у вигляді додаткового наочного та практичного матеріалу; у самостійній діяльності у вигляді дидактичної гри, сюжетно-рольової або театралізованої гри, у якій використовується допоміжний матеріал; у спільній діяльності дітей з дорослими та однолітками.

Реалізуючи другу умову нами була розроблена система завдань та ігор, які сприяють формуванню конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Конструктивні ігри – захоплююча творча діяльність дітей, у процесі якої здійснюється їх всебічний розвиток, формуються позитивні моральні якості, проявляються ініціатива, вигадка, розумова активність.

3. Створення предметно – розвивального середовища конструювання, спрямованого на збагачення дидактичного середовища, що сприяє здійсненню ігрової та пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Ідея організації розвивального, навколишнього середовища дитини не нова, оскільки потребу в забезпеченні природного розвивального середовища в умовах дитячого садка окреслювали Ф. Фребель, прихильники вільного виховання (К. Вентцель), класики вітчизняної дошкільної педагогіки (Є. Тихєєва тощо).

Предметне середовище впливає на дитину з перших хвилин життя, але справді розвивальним середовищем є те, у якому дитина може самостійно діяти, брати активну участь у його організації.

Це середовище включає ті предмети й дидактичні матеріали, які використовуватиме вихователь та дитина навчаючись конструюванню, як на заняттях так і у вільній ігровій діяльності.

Предметно-просторовий компонент середовища конструювання включає різні види матеріалів з яких діти можуть створювати вироби, а також зразки та предмети соціального світу, за якими діти будуть продумувати свою діяльність.

Реалізуючи третю умову ми виокремили низку провідних напрямів в організації предметно-просторового середовища конструювання групових приміщень: залучення дітей до створення моделей, організація виставок дитячих робіт, оформлення тематичних експозицій.

Створення моделі дітьми є одним з методів «дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях, побудова й вивчення моделей реальних предметів і явищ для визначення або поліпшення їхніх характеристик...» [10].

Виставки продуктів творчої діяльності дітей організовувались для надання роботі дитини суспільної значущості. При цьому для педагога важливо підкреслити індивідуальність і самобутність кожної дитини уникненням суто критичного зовнішнього оцінювання її роботи. Художні спроби дитини ні в якому разі не можна розглядати як «відпрацювання технічних навичок», оскільки вони є процесом і результатом її постійного експериментування з матеріалом і технічними засобами. Продукт цього експериментування

важливий для дитини-дошкільника, а систематична участь у виставках творчих робіт здатна викликати прагнення творити знову й знову.

4. Підвищення педагогічної культури батьків у питаннях розвитку конструктивних здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічна культура батьків є важливим чинником розвитку сучасного суспільства. Формування високоморальної, всебічно розвиненої, гармонійної особистості дитини, зокрема й старшого дошкільного віку, передбачає активну взаємодію педагогів закладу дошкільної освіти, сім'ї та громадськості в реалізації соціального замовлення суспільства та запитів батьків.

Підвищення педагогічної культури батьків є вагомою умовою реалізації педагогіки партнерства в умовах реформи національної системи освіти. Це зумовлено потребою дитини в педагогічно грамотних батьках, здатних до організації та здійснення ефективного сімейного виховання, плідної спільної діяльності із ЗДО щодо узгодження виховних впливів і створення сприятливих умов для формування й розвитку особистості дошкільника.

Реалізуючи другу умову розроблено систему консультацій для батьків в яких було розкрито значення конструктивної діяльності в розвитку дошкільників. Створено куточок для батьків, якій містить ігри та вправи на формування конструктивних здібностей; рекомендації щодо розвитку конструктивних здібностей дітей.

Висновки. Позитивна динаміка за всіма критеріями та показниками формування конструктивної діяльності старших дошкільників свідчить про ефективність створених нами умов. Як показали результати дослідно-експериментальної роботи, діти навчилися вдивлятися в образ, знаходити та розрізняти способи зображення, знаходити закономірності конструкції, опанували операції згинання, різання паперу у процесі виготовлення різних виробів. У дітей з'явилася спостережливість, уміння порівнювати. Стала помітна цілеспрямованість, акуратність, наполегливість у досягненні мети.

Список використаних джерел:

- [1] Бунятова, Ф. (2007). Педагогическая технология конструктивного обучения [Электронный ресурс]. Интернет-журнал Эйдос. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0301-5.htm>
- [2] Венгер, А. Л., Цукерман, Г. А. (2006). Психологическое обследование младших школьников. Изд. 2-е. Москва: Владос, 160.
- [3] Горбатих, В. (2009). Готуємося до школи... з конструктором. *Вихователь – методист дошкільного закладу*. № 6. 66–70.
- [4] Гурьянова, Е. В. (1959). Конструктивная деятельность учащихся на уроках ручного труда. Обучение ручному труду в начальной школе. Москва: Учпедгиз, 5–13.
- [5] Давидчук, А. Н. (1973). Конструктивное творчество дошкольника: пособие для воспитателя. Москва: Просвещение, 79.
- [6] Евдокимов В. В. (1967). Способы решения конструктивно-технических задач в ходе проблемного обучения. НОТ и вопросы трудового обучения. Москва: АПН РСФСР. 22–26.
- [7] Ефремова, Т.В. (2000). Новый словарь русского языка: толково-словообразовательный: в 2 т. Т.2 Москва: Русский язык, 1088 с.
- [8] Лурия, А. Р. (1948). Развитие конструктивной деятельности дошкольника. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста / под ред. А. В. Запорожца. Москва: АПН РСФСР, 36–64

- [9] Нечаева, В. Г. (1959). Строительные игры в детском саду. М.: АПН РСФСР, 119 с.
- [10] Николаева, С. Н. (1999). Как приобщать ребенка к природе: метод. материал для работы с родителями в дошкольных учреждениях. М.: Новая школа, 64 с.
- [11] Парамонова, Л. А. (2002). Теория и методика творческого конструирования в детском саду: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 192.
- [12] Поддьяков, Н. Н. (1981). Конструирование. *Сенсорное воспитание в детском саду* / под ред. Н. Н. Поддьякова, В. Н. Аванесовой. 2-е изд., испр. и доп. –Москва : Просвещение, 77–98.
- [13] Поддьяков, Н. Н. (1997). Мышление дошкольника. Москва: Педагогика, 248 с.
- [14] Поддьяков, Н. Н. Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. Москва: Педагогика, 1985. С. 24–46.
- [15] Поддьяков, Н. Н. (1965). Сенсорное воспитание ребенка в процессе конструктивной деятельности. *Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду* / под ред. А. П. Усовой, Н. П. Сакулиной. Москва: Просвещение, 73–99.
- [16] Поддьяков, Н. Н. (1963). Формирование у дошкольников способности наглядно представлять перемещения предметов в пространстве. Сенсорное воспитание дошкольников / под ред. А. В. Запорожца, А. П. Усовой. Москва: АПН РСФСР, 163–187.
- [17] Поддьяков Н. (1998). Ребенок-дошкольник: проблемы психического развития и саморазвития. *Дошкольное воспитание*. № 12. С. 68–74.
- [18] Фребель, Ф. (1913). Детский сад. Педагогические сочинения: В 2-х т. / Под ред. Д. Н. Королькова. 2-е изд. М.: Издание Тихомирова, Т. 2. 581 с.
- [19] Художественное творчество и ребенок: монография. (1972). Под ред. Н. А. Ветлугиной. М.: Педагогика, 287.
- [20] Якиманская, И. О. (1980). Развитие пространственного мышления школьников. Москва: Педагогика, 240 с.
- [21] Якиманская, И. С. (1965). Особенности оперирования пространственными образами при решении технологических задач. *Психология решения учащимися производственно-технических задач* / под ред. Н. А. Менчинской. Москва: Просвещение, С. 164–231.